

PRIMENA NOVIH SAZNANJA O RAZVOJU SINTAKTIČKE SLOŽENOSTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Poboljšanje sintatičke veštine pisanja¹ i sintaktičke složenosti je neprestani problem u nastavi i maternjeg i stranog jezika. Da bi smo taj problem rešili, potrebno je najpre znati šta sačinjava sintaktičku složenost u okviru jezičkog razvoja učenika. Odgovor na to pitanje može nam dati jedino lingvistika i psiholingvistika. To praktično znači da je potrebno imati lingvističko obrazovanje za sastavljanje sintaktičkih vežbi, njihov izbor i redosled. Interesovanje u savremenoj lingvistici upravo i leži u objašnjavanju mehanizama za stvaranje rečenica, pa se može reći da se praktični problemi iz nastave stranih jezika moraju, a često jedino i mogu, rešavati lingvističkim i psiholingvističkim istraživanjima.

Cilj je ovog izlaganja da iznesemo problem mogućnosti ispitivanja razvoja sintaktičke složenosti u engleskom kao stranom jeziku i da damo pregled i primere transformacije koje je potrebno uvrstiti u sintaktičke vežbe za poboljšanje sintaktičke složenosti pisanja. Nedavno sam izvršila prilično veliko istraživanje razvoja sintaktičke složenosti u engleskom kao stranom jeziku², zasnovanom na principima transformacione lingvistike koje je pružilo značajne empirijske dokaze da se sintaktički razvoj u engleskom kao stranom jeziku sadrži u razvoju transformacija sažimanja prostih rečenica i veštine uklapanja više rečeničnih informacija u okviru jedne rečenice (sentence embedding transformations).

Jedno od značajnijih otkrića transformacione sintakse je opažanje da su svi ljudski jezici rekursivni mehanizmi (recursive mechanisms), tj. da svi jezici imaju svojstvo beskonačnog proširivanja rečenica i da sadrže bezbroj mogućih različitih rečenica. Uvek je moguće uneti nove rečenične informacije gde god postoji imenica, odnosno imenička sintagma u strukturi postojeće rečenice. Čovek usvaja ograničen broj gramatičkih pravila da bi proizveo beskonačan broj raznovrsnih rečenica. Znači da se onaj koji dobro govori jezik ne koristi određenim brojem dobro uvežbanih modela rečeničnih struktura, već proizvodi nove rečenice.

Izgleda da se veća sintaktička složenost govora i pisanja sadrži u složenijoj upotrebi rekursivnih svojstava jezika i većoj sposobnosti uklapanja i sažimanja prostih rečeničnih informacija u složenije rečenične strukture. Tokom razvoja svog maternjeg jezika i tokom većeg savladavanja stranog jezika normalno upotrebljava sve duže i složenije rečenice. Tako, na primer, jedna »obična« rečenica odraslog izvornog govornika:

The man outside is singing an old, famous song sadrži u sebi nekoliko prostih pozicija, odnosno nekoliko prostih rečenica u svojoj dubinskoj strukturi kao što pokazuje granajući dijagram na slici 1.

¹ Ovo izlaganje govori samo o sintaktičkoj složenosti pisanja zbog toga što sam svoje lingvističko ispitivanje ograničila samo na sintaktički razvoj pisanog jezika. Nisam išla za tim da pravim razliku između sintakse pisanog i sintakse govornog jezika.

² Ljiljana Jovković, "Syntactic Development of Yugoslav Students of English" (Ph. D. Dissertation, Florida State University, 1976).

Nekoliko studija sintaktičkog razvoja engleskog kao maternjeg jezika³ pružilo je značajne empirijske dokaze da se razvoj sintaktičke složenosti maternjeg jezika zasniva na razvoju sposobnosti uklapanja prostih rečenica (embedding ability), odnosno na razvoju transformacija za uklapanje više prostih rečeničnih informacija u složenije strukture. Te su se studije koristile Hantovom tehnikom merjenja sintaktičke složenosti, koju ovde ne možemo prikazati zbog obima izlaganja.

S NP VP V NP Art. N S1 S2 S3 Art. N
 The man (he is outside) is singing (The song is old) (it is famous) a song

Slika 1. Granajući dijagram

Moje istraživanje sintaktičkog razvoja pisanja u engleskom kao stranom jeziku⁴ pokazalo je da se razvoj sintaktičke složenosti i u stranom jeziku sastoji u razvoju sposobnosti stvaranja složenijih rečenica koje sadrže sve više sažetih prostih rečenica, tzv. »kernel«-rečenica⁵ u svojim derivacijama. Izvršila sam sintaktičku analizu pisanja engleskog kao stranog jezika na stratifikovanom uzorku populacije, koji se sastojao od raznih nivoa učenja engleskog u našim školama — od petog razreda osnovne škole pa do poslednje godine studiranja engleskog. Subjekti su pisali svoj sastav na osnovu zadatih »kernel«-rečenica. Rezultati su pokazali da postoji značajan porast broja sažetih primarnih, »kernel«-rečenica u sve složenije i duže strukture novoga sastava učenika. Viši nivoi učenja engleskog upotrebljavaju znatno veći broj transformacija za sažimanje prostih rečenica u odnosu prema prethodnim godinama učenja. To znači da se sposobnost uklapanja i sažimanja rečeničnih informacija u date strukture povećava s godinama učenja engleskog kao stranog jezika. Treba napomenuti da se ovde radi o analizi sintaktičke složenosti pisanja samo u pogledu sintaktičkih struktura. Ostali sintaktički elementi pisanja, kao što su, recimo, greške, stil, itd., isključeni su iz te lingvističke analize.

Kad se jednom utvrdi šta sačinjava razvoj sintaktičke složenosti u stranom jeziku, nameće se pitanje može li se taj razvoj i ubrzati. Postoji nekoliko eksperimenata koji su pokazali da je moguće povećati sintaktičku razvijenost u engleskom kao maternjem jeziku time što su eksperimentalne grupe vežbale transformacije za kombinovanje prostih rečenica (sentence-combining transformations). Najznačajniji je pokušaj Franka O'Harea⁶, koji je uspeo da udvostruči sintaktičku razvijenost eksperimentalne grupe, i to bez korišćenja formalnih gramatičkih instrukcija. Nije bilo sličnih pokušaja s učenicima engleskog kao stranog jezika, ali je gotovo sigurno da bi takvi nalazi našli uspešnu

³ Kellogg Hunt, *Grammatical Structures at Three Grade Levels*, NCTE Research Reports no. 3 (Champaign, Illinois: NCTE, 1965).

Syntactic Maturity of Schoolchildren and Adults, Monographs of the Society for Research in Child Developments, 134 (1) (University of Chicago Press, 1970); Roy O'Donnell et al., *Syntax of Kindergarten and Elementary Schoolchildren: A Transformational Analysis*, NCTE Research Reports (1967) itd.

⁴ Jovković, "Syntactic Development".

⁵ Upotrebili smo Čomskijev termin »kernel« iako smo svesni teoretskih nedostataka tog pojma. Osnovna im je karakteristika da sadrže minimum transformacija u svojoj derivacionoj istoriji.

⁶ Frank O'Hare, "The Effects of Sentence-Combining Practice not Dependent on Formal Knowledge of Grammar on the Writing of Sevengraders" (Ph. D. Dissertation, Florida State University, 1971).

primenu u nastavi stranog jezika i omogućili unapređenje sintaktičke razvijenosti. Sintaktičke vežbe sastojale bi se od rešavanja raznih problema koji zahtevaju kombinovanje i uklapanje datih prostih rečenica, koristeći specijalne transformacije sažimanja. Specijalni znaci sažimanja ukazivali bi na vrste transformacija koje moramo upotrebiti prilikom uklapanja datih rečenica u složenije strukture. Takav jedan problem i njegovo rešenje izgledali bi ovako:

Problem: SOMETHING made her happy.
She read something in the note. (WHAT)

Rešenje: What she read in the note made her happy.

Reči ispisane velikim slovima govore nam koju vrstu sažimanja treba izvršiti. U ovom slučaju smo izvršili zamenu rečeničnih elemenata, i to upotrebom upitne klauzule.

Postoji mnogo raznih vrsta transformacija za sažimanje i kombinovanje rečenica (sentence-combining transformations), pa i dosta načina da se one uvežbavaju s učenicima. Te transformacije sažimanja se mogu u osnovi svesti na dva opšta transformaciona procesa: (1) izbacivanje suvišnih rečeničnih elemenata (deletion) i (2) zamena rečeničkih elemenata. Kombinovanje rečenica može biti jednostavno kad su u pitanju dve do tri proste rečenice koje treba sažeti, a možemo sažeti i veći broj jednostavnih rečenica višestrukim uklapanjem (multiple embedding). Transformacije za uklapanje rečenica mogu se klasifikovati i na osnovu funkcije rečeničnih elemenata na koje se svode uklopljene proste rečenice u strukturi novoformirane složene strukture. Date proste rečenice mogu se uglavnom sažeti kao nominalni modifikatori, zatim kao zamene za nominalne elemente i kao priloški elementi.

Nominalni modifikatori mogu da budu pridevi ili neki drugi elementi u funkciji prideva, kao što su infinitivi, participi, apozitivi, predloške fraze, prilozi itd. Ilustrovaću nekoliko jednostavnih primera takvog kombinovanja rečenica. Neki nominalni modifikatori:

- 1) *pridev*
She was a teacher.
The teacher was excellent.
— She was an excellent teacher.
- 2) *prilog*
The man is our milkman.
The man is outside.
— The man outside is our milkman.
- 3) *predloška sintagma*
The restaurant is very good.
The restaurant is on the riverside.
— The restaurant on the riverside is very good.
- 4) *infinitivna sintagma*
They made the decision.
The decision was to escape from prison.
— They made the decision to escape from prison.
- 5) *klauza*
The man was arrested.
The man stole the documents.

— The man who stole the documents was arrested.

Rečenice se mogu sažeti tako da zamene date nominalne sintagme raznovrsnim elementima kao što su klauze, participske i infinitivne sintagme, gerundske sintagme itd. Ilustrovaću nekoliko primera takve zamene.

Neke nominalne zamene:

1) *klauze*

SOMETHING is of great importance to us.

He finished his school on time. (THE FACT THAT)

— The fact that he finished his school on time is of great importance to us.

Billy was afraid to find out SOMETHING.

He had to do so much work. (HOW MUCH)

— Billy was afraid to find out how much work he had to do.

2) *infinitivna sintagma*

She managed SOMETHING.

She avoided an accident. (TO AVOID)

— She managed to avoid an accident.

3) *gerundska sintagma*

I enjoy SOMETHING.

I run on the beach every day. (RUNNING)

— I enjoy running on the beach every day.

Date rečenice mogu se sažeti kao prilozi u složenijim konstrukcijama. U funkciji priloga mogu služiti klauze, infinitivi, participi, predložke sintagme itd.

Neki priloški elementi

1) *klauza*

He spotted his car.

He was walking down the street. (AS)

— He spotted his car as he was walking down the street.

2) *infinitivna sintagma*

All people went out.

They wanted to see the accident. (TO SEE)

— All people went out to see the accident.

Navedeni primeri su slučajevi jednostavnog uklapanja rečenica. Međutim, mnogo interesantnija su višestruka sažimanja, naročito na višim nivoima učenja engleskog. Višestruko kombinovanje može se vršiti na bezbroj raznih načina. Ilustrovan je jedan primer takvog sažimanja, koje se sastoji od desetak prostih rečenica — propozicija.

I saw a man.

I saw him yesterday.

The man looked strange.

He was tall.

He was in a coat.

The coat was very long.

I saw him on a street.

The street was down town.

He was standing.

— I saw a strange-looking tall man in a very long coat standing on a down-town street yesterday.

Prilikom sastavljanja vežbi za sažimanje i uklapanje rečenica moramo imati na umu da početni nivoi učenja jezika vladaju ograničenim rečnikom i rečeničnim strukturama. Početničke vežbe svele bi se uglavnom na jednostavna sažimanja najpre prideva i apozitiva, a zatim jednostavnijih klausa i nekih prostijih sintagmi. Vežbe postaju sve interesantnije i raznovrsnije na kasnijim nivoima, gde primenjujemo razne vrste višestrukih sažimanja.

Vežbe za kombinovanje prostih rečenica mogu se sastojati od rešavanja pojedinačnih problema uklapanja, a mogu se sastojati i od čitavih povezanih sastava sačinjenih od prostih, »kernel«-rečenica, koje bi trebalo ukomponovati i sažeti jedne u drugu da bi smo dobili novosloženi sastav. Vežbanje transformacija sažimanja može se odvijati i u suprotnom pravcu. Učenicima bismo dali već gotove složene, kompleksne delove iz literature i tražili da ih razlože na sastavne proste propozicije ili proste rečenice. Posle ovoga možemo ih eventualno pitati da napišu sastav ponovo na svoj način, koristeći dobijene proste rečenice.

Poboljšanje sintaktičke složenosti pisanja kod učenika stranih jezika je kompleksan i dugotrajan proces, koji se može ostvariti sistematskim uvežbavanjem transformacija koje sačinjavaju sintaktičku složenost, što znači transformacija sažimanja prostih rečeničkih informacija u složenije strukture, razvoj sintaktičke složenosti u stranom jeziku u razvoju rekursivnih svojstava i sposobnosti sažimanja rečenica. Do zaključaka o sintaktičkoj složenosti došli smo na osnovu nalaza istraživanja razvoja sintaktičke složenosti kod učenika engleskog kao stranog jezika.

Prikazala sam samo nekoliko tipova transformacija za uklapanje rečenica i nekoliko tehnika za njihovo uvežbavanje, i to bez upotrebe formalnog znanja gramatike i bez upotrebe gramatičkih termina i složenog kalkulusa kojim se služi savremena lingvistika. Namera mi je bila da ukažem nastavnicima stranih jezika na mogućnost sistematskog i jednostavnog uvežbavanja sintaktičke složenosti pisanja primenom novih saznanja o razvoju sintaktičke složenosti pisanja.

BIBLIOGRAFIJA

- Hunt, Kellogg W. *Grammatical Structures Written at Three Grade Levels*. NCTE Research Report, No. 3. Champaign, Illinois: NCTE, 1965.
- Syntactic Maturity of Schoolchildren and Adults*. Monographs of the Society for Research in Child Development 35. Chicago: University of Chicago Press, 1970.
- "Do Sentences in the Second Language Grow Like Those in the First?" *TESOL Quarterly* 4 (1970).
- Jovković, Ljiljana "Syntactic Development of Yugoslav Students of English" Ph. D. Dissertation, Florida State University, 1976.
- O'Donnell, Roy et al. *Syntax of Kindergarten and Elementary Schoolchildren: A Transformational Analysis*, NCTE Research Report No. 8. Champaign, Illinois: NCTE, 1967.
- O'Hare, Frank. "The Effect of Sentence-Combining Practice Not Dependent on Formal Knowledge of a Grammar on the Writing of Seven Graders". Ph. D. Dissertation, Florida State University, 1971.